

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА МУЗИКА

Магдалена Георгиева Лобутова

***ФОРМИРАНЕ НА ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ УМЕНИЯ ПРИ
ДЕЦА ОТ 7 ДО 10 ГОДИШНА ВЪЗРАСТ В
ИЗВЪНУЧИЛИЩНА ДЕЙНОСТ ПО МУЗИКА***

АВТОРЕФЕРАТ

на Дисертация за присъждане на образователната и научна степен
„доктор” в научно направление 1.3. Педагогика на обучението по музика

Научен ръководител:
проф. д-р Николина Огненска

Рецензенти: доц. д-р Ростислав Йовчев
доц. д-р Мария Горанова

Благоевград
2014

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедра „Музика”, проведено на 20 ноември 2013 година и предложен за защита.

Дисертацията има обем от 244 страници. От тях 204 са основен текст, 12 литература и 27 страници приложения. В изложението са включени 11 таблици и 32 диаграми. Използваната литература обхваща 147 източника на кирилица и латиница, от които 8 интернет източника.

Дисертационният труд е структуриран в увод, 3 глави, заключение, списък на използваната литература и приложения.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА ПЪРВА. Извънучилищната дейност по музика	6
1. 1. Исторически преглед на извънучилищната дейност по музика	6
1. 1. 1. Зараждане на извънучилищната дейност по музика (от средата на XIX в. до 1878 г.)	6
1. 1. 2. Извънучилищната дейност по музика от 1878 г. до 1944 г.	7
1.1.3. Извънучилищната дейност по музика след 1944 г. до 1990 г.	7
1.1.4. Извънучилищната дейност след 1990 г.	8
1.2. Същност и съдържание на извънучилищната дейност по музика	8
ГЛАВА ВТОРА. Изпълнителската дейност като основна музикална дейност на учениците от начална училищна възраст	11
2. 1. Съдържание и същност на изпълнителската дейност по музика на учениците от начална училищна възраст в българското общообразователно училище и в извънучилищни дейности	11
2. 1. 1. Музикално-изпълнителската дейност на учениците от начална училищна възраст	11
2.1. 2. Певческа дейност	12
2. 1. 3. Изпълнителски дейности свързани с детски музикални инструменти, музикални игри и музикално-ритмични движения	13
2.1. 3. 1. Свирене на детски музикални инструменти	13
2. 1. 3. 2. Изпълнение на музикални игри с движения	13
2. 2. Творчеството при обучението по музика в общообразователното училище	14
2. 2. 1. Същност и съдържание на творчеството	14
2. 2. 2. Творчеството на децата	14
2. 2. 3. Творчеството в обучението по музика на учениците от начална училищна възраст	15
2. 2. 4. Музикалното изпълнителство като творческа дейност	17
ГЛАВА ТРЕТА. Детската вокална група „Сладурите” – форма на извънучилищна дейност	19
3.1. Сведения за дейността на ДВГ „Сладурите”	19
3.2. Същност и съдържание на извънучилищната дейност ДВГ „Сладурите”	20
3.2.1. Планиране на обучението в ДВГ „Сладурите”	20
3.2.2. Методология за организация и провеждане на музикално-възпитателния процес в ДВГ „Сладурите”	22
3.3. Формиране на изпълнителски умения у децата при обучение в ДВГ „Сладурите”	22
3.3.1. Певческо развитие на децата от ДВГ „Сладурите”	22
3.3.2. Развитие на базови изпълнителски качества у учениците при работа с ДВГ „Сладурите”	24
3.4. Анализ на резултатите от изследването	25
3.4.1. Първи критерий – „Качество на певческия глас”	26
3.4.2. Втори критерий – „Слухово и метроритмично развитие”	26
3.4.3. Трети критерий – „Качество на изпълнителските дейности”	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	29

Увод

Тенденцията за намаляване броя на часовете по музика в общообразователното училище ни води до необходимостта да търсим допълнителни начини за ангажиране на учениците за занимания с музикалното изкуство през свободното време. В българската педагогическата практиката съществуват традиции във връзка с извънучилищното обучение и възпитание. Зараждането на извънучилищната дейност по българските земи в средата на XIX в. съвпада с необходимостта от получаване на патриотично възпитание. Първоначално интересът се устремява към изпълнението на песни с ярък текст, но постепенно се насочва и към нотното писмо и музикалните инструменти. След 1878 г. на извънучилищните музикални дейности се отдават големи очаквания във връзка с масовото музикално възпитание. Детската оперета, детските китки, детските дружества получават популярност и подкрепата на обществеността за своята активна дейност. Благодарение на техните успехи музикалното обучение в училище и самата учебна дисциплина добиват голям авторитет. Постепенно музикалните извънучилищни дейности се разрастват - създават се множество музикални школи и извънучилищни институции, а акцента при обучението се измества от реализиране на възпитателни задачи към стремеж за все по-големи художествени постижения. Това се дължи освен на професионалното израстване на редица професионалисти в областта на музиката, но и на подкрепата на обществеността и държавата. Въпреки значителните постижения в тази област и създадените традиции, от края на XX в. и началото на XXI в. се отчита значителен спад в ефективността на извънучилищните дейности. Ето защо нашето внимание е насочено към връщането на нов живот на извънучилищните дейности по музика.

Популяризирането в последните години на вокалната група като извънкласна и извънучилищна дейност, е една възможност за осъществяване на активен контакт на децата с музиката като нейни изпълнители. Въпреки значителният брой на тези групи, обаче, досега не са предприети стъпки за систематизиране на практическите знания в тази област, за да бъдат те от полза и на други преподаватели, които развиват сходна дейност. Не е изготвяна нито програма за подобно музикално обучение, нито методика за работа с детска вокална група. Вследствие на тези липси ръководителите на групи са принудени да се осланят на своя усет като преобладава стихийността, а резултатите често не могат да се нарекат задоволителни.

Намерението да се открие гъвкава, атрактивна педагогическа форма, която да се осъществи в една неформална обстановка, ме доведе до идеята за създаване на вокална група, в рамките на чиято дейност да се включат освен изпълнения на песни, но и други любими музикални дейности като музикални игри и свирене (акомпаниране) с детски музикални инструменти. Този замисъл се породи в резултат на дългогодишните ми наблюдения като диригент на хорове и ръководител на детски вокални групи, както и вследствие на непрестанния ми стремеж да оптимизирам обучението на учениците. В дисертацията се представя личен опит, който е свързан със систематизация на практически знания за работа с детска вокална група, така че той да бъде от полза на учителите по музика, които искат да организират подобни детски състави, но нямат задълбочени познания и достатъчно диригентски опит в тази област.

Необходимостта от търсенето и експериментирането на разнообразни форми на извънучилищна дейност определя **обекта на настоящето изследване** - *извънучилищната дейност по музика*. **Предмет на изследването** са изпълнителските умения при деца/ученици *от 7 до 10 годишна възраст в извънучилищна дейност по музика*.

Цел на изследването е *установяване развитието на изпълнителските умения при деца от 7 до 10 години чрез съчетаване на пеене, свирене с детски музикални инструменти и движения в извънучилищна форма на обучение по музика*. От така представената цел произтичат следните **задачи**:

1. Да се разгледат в исторически аспект формите за извънучилищна дейност по музика в България.
2. Да се разработи съдържанието, организацията и осъществяването на извънучилищна дейност по музика с взаимодействие между пеене, свирене с детски музикални инструменти и музикално-ритмични движения.
3. Да се анализират възможностите за проявата на творчество при изпълнителските дейности по музика в извънучилищната форма на работа.
4. Да се изследва развитието на уменията свързани с пеене, свирене с детски музикални инструменти и музикално-ритмични движения на участниците от експерименталната форма за извънучилищно обучение.

От представените обект, предмет, цел и задачи се определя следната хипотеза: *предполага се, че когато в извънучилищна дейност по музика се прилагат интегрирани занимания включващи пеене, съпровод с детски музикални инструменти, музикални игри и други творчески*

форми на работа, се развиват по-ефективно изпълнителските умения на учениците.

Методите, които се използват в експерименталното изследване и представяне на труда са:

- педагогически експеримент;
- наблюдение
- експертна оценка;
- исторически анализ на извънкласната и извънучилищната дейност по музика.

Експериментът се провежда с детска вокална група “Сладурите” – гр. Дупница, която включва 15 участници от СОУ „Св. Паисий Хилендарски” гр. Дупница, ОУ „Евлоги Георгиев” гр. Дупница, ОУ „Неофит Рилски” гр. Дупница, ОУ „Христо Ботев” гр. Сапарева Баня.

ГЛАВА ПЪРВА. Извънучилищната дейност по музика

1.1. Исторически преглед на извънучилищната дейност по музика

Заниманията с музикално изкуство през свободното време на децата има пряка връзка с отношението на обществото към изкуствата, образованието и културата¹. От гледна точка целта и задачите на настоящото изследване интерес представляват онези събития и тенденции, които имат връзка с развитието на извънучилищните дейности по музика, със зараждането и просъществуването на специфични групови форми на музициране.

1.1.1. Зараждане на извънучилищната дейност по музика (от средата на XIX в. до 1878 г.)

Периодът, обхващащ средата на XIX в. до 1878 г. е знаменателен, тъй като това е времето през което се зараждат формите за организирано изпълнение на музика по българските земи. Сформират се първият хор и оркестър, както и множество певчески групи. Заслуга за провеждането на тези инициативи имат редица будни учители, ученици и младежи, които през периода са носители на нови идеи. Подобно признание получават и български музиканти завърнали се от чужбина след обучение, както и редица чужденци намерили препитание тук. Тяхната активна работа води до повишаване интереса към музикалните инструменти и дава

---

¹ Представената тук периодизация изтъква сходни за всеки определен период тенденции, съществени образователни реформи като се отчита и отношението на обществото към извънучилищните дейности.

възможност на мнозина младежи да изучават нотно писмо и инструмент. Като значими личности могат да се открият Добри Войников, Янко Мустаков, Михай Шафран, Кръстю Пишурка, Добри Чинтулов, Тодор Хаджистанчев, Петър Иванов.

Проблемите през периода са много - липсват елементарни условия, инструменти, учители. Съществуват и трудности свързани с разногласия породени от нарушаването на установените норми на патриархално мислене. Но осъзнавайки, че по този начин се спомага за издигане националното ни самосъзнание, нищо не е в състояние да възпрепятства силният ентузиазъм на тези първи деятели.

1.1.2. Извънучилищната дейност по музика от 1878 г. до 1944 г.

Периодът 1878 - 1944 г. по отношение на извънучилищната дейност по музика в България се свързва с възлагането на големи очаквания. Първият музикален конгрес през 1903 г. ясно дефинира освен целите и задачите на учебната дисциплина пеене в общообразователното училище, но и отдава голямо значение на извънучилищната дейност по музика като на важно средство за обучение и възпитание. През периодът все още няма достатъчно музикални инструменти, които да подпомагат обучението и затова пеенето в хор се превръща във възможност за общуване на учениците с музиката. Благодарение на обществената подкрепа постепенно се формират редица еднородни и смесени детски и младежки хорове; добиват популярност „детските китки” и детските дружества. Участието в хорови и оркестрови колективи носи престиж за участниците, тъй като се превръщат във важна част от културния живот.

1.1.3. Извънучилищната дейност по музика след 1944 г. до 1990 г.

Извънучилищните дейности по музика преживяват разцвет през периода обхващащ времето след 1944 г. до 1990 г. Това до голяма степен се дължи на подкрепата на държавата, на множеството новосъздадени извънучилищни заведения, но също така и на детските организации, които допринасят за реализирането на тези дейности. Тъй като популярност сред младежите добиват духовите инструменти и акордеона, това води до създаването освен на хорове, но и на ученически оркестри дори в малки градове и села. Своеобразен стимул за тяхната активност представляват множеството прегледи, фестивали и конкурси, чрез които извънкласните и извънучилищни дейности провокират интереса на публиката. От особено значение за издигане авторитета на извънучилищните дейности по музика допринася утвърждаването на

българската диригентска школа, благодарение на която се създават хорови и оркестрови състави със значителни художествени постижения. Сред обществеността постепенно се разпростира разбирането за голямото значение на извънучилищните дейности за обучението и възпитанието на учениците.

1.1.4. Извънучилищната дейност след 1990 г.

Промените след 1990 г. водят до сериозен спад в ефективността на българското музикално възпитание и обучение, въпреки достиженията на музикално-педагогическата наука. Като част от причините за това могат да се посочат честите образователни реформи, намаленият хорариум на часовете по музика, както и въведената практика всички заниманията по изкуства в началния курс да се провеждат от началните учители. Освен че редица извънучилищни педагогически учреждения прекратяват своята дейност, намалява и броят на персонала в заведенията, които продължават своята работа. Въпреки трудностите ентузиазирани учители, ръководители и деца продължават да се занимават с извънкласни и извънучилищни дейности по музика. Повишеният интерес към забавно-развлекателната музика превръща вокалната група в най-разпространената колективна извънучилищна дейност по музика като измества хорът от предните позиции. Предимно в по-големите градове, в които са създадени дългогодишни музикални традиции има детски хорови състави, които продължават да бъдат активни.

1.2. Същност и съдържание на извънучилищната дейност по музика

Извънучилищните дейности по музика представляват форми на обучение, в които деца и ученици се включват доброволно и съобразно своите интереси, за да участват в пълноценни, целенасочени занимания. За разлика от извънкласните дейности, извънучилищните се организират от различни извънучилищни и обществени заведения – домове на културата, центрове за работа с деца, читалища, школи и др.

Извънучилищните дейности притежават качествата едновременно и на учебна, и на възпитателна дейност и имат своя специфична структура, която изхожда от особеностите на музикалното изкуство. Като основни цели на извънучилищните дейности по музика могат да се изтъкнат предизвикването на интерес към музикалното изкуство, придобиването на знания и умения за осъществяването на дадена музикална дейност, развитието на музикални способности. Освен че могат да се разглеждат като „личностна ценност” музикалните дейности на учениците задоволяват и различни потребности като по този

начин предпазват децата от постъпки, които биха имали отрицателно въздействие върху тях.

Извънкласните и извънучилищни дейности по музика се отличават с голямо разнообразие от видове. Различията между тях са породени основно от богатството на явления в музикалното изкуство, а също от целите и задачите определящи специфични техни характеристики. Съществува и диференциране в зависимост от качествата на обекта на възпитателно въздействие: надареността на учениците, техните възрастови и индивидуални особености.

Вземането на участие в извънкласни и извънучилищни изпълнителски дейности по начало е обвързано освен от личното желание на децата, което повишава тяхната мотивация и осъзнатост, но също така и от наличието на специални музикални способности у тях.

За разлика от повечето извънкласни и извънучилищни дейности по дисциплини изучавани в училище, тези по музика не са пряко свързани с разширяване на знанията и уменията придобити там. Чрез тях учениците имат възможност да проникнат в по-дълбоки пластове от музикалното изкуство и вследствие на подходящи условия да се доближат до „загадката“ – музициране.

Определянето на програмата, по която се обучават учениците, музикалният материал, както и методите, и похватите за обучение доста често се избират или дори са създадени от самия ръководител. Неговите професионални компетенции и лични качества на водач и организатор привличат и задържа желаещи да участват в допълнителните учебни занимания по музика.

Извънкласните и извънучилищни дейности по музика дават възможност за активно участие на учениците със свои мнения и предложения за съдържанието и дейността на заниманията. В колективните форми от значение е образуването на малките групи, личният подход и емоционалната наситеност на занятията.

Като педагогическа категория **организационните форми на обучение в извънучилищна дейност по музика** биха могли да се възприемат като: „начин за изразяване, структуриране, конструиране, организиране, разгръщане и придаване устойчивост на процесуалната и съдържателната страна на обучението“ (Радев, 1992: 38)². А. Попов разделя формите на извънкласна и извънучилищна дейност на: организационни форми и форми на възпитателна дейност. За организационните форми той посочва, че това са: „обединения, които са създадени според интересите и потребностите, способностите и

---

² Радев, Пламен. (1992). Кратък речник по теория и история на обучението, Пловдив.

изявената творческа дейност” (Попов, 1994:14)³, и че имат „организационен и управленски характер по отношение на възпитателния процес” (Попов, 1994:19).

А. Попов разделя организационните форми на извънкласна и извънучилищна дейност според следните главни „признаци”:

1. „Съдържание на дейността;
2. Организационна структура;
3. Състав на участниците;
4. Институции, които организират, ръководят и осъществяват дейността им” (Попов, 1994: 16).

М. Грудева въвежда още няколко допълнителни признака за класификация въз основа на:

5. „признак време;
6. признак брой на участниците;
7. признак степен на подготвеност”. (Грудева, 2004: 39-40)⁴

Изводи

Извънкласните и извънучилищните дейности по музика представляват форми на обучение, в които деца и ученици се включат доброволно и съобразно своите интереси, за да участват в пълноценни, целенасочени занимания. Те притежават качествата едновременно и на учебна, и на възпитателна дейност; имат своя специфична структура, която изхожда от особеностите на музикалното изкуство. Сред основните цели на извънкласните и извънучилищните дейности по музика се отличават развитието на музикални способности, придобиването на знания и умения за осъществяването на дадена музикална дейност, предизвикване на интерес към музикалното изкуство. Благодарение на тези форми на работа се осмисля свободното време на младежите, формира се самостоятелност, трудолюбие, отговорност; усъвършенства се емоционалната, волевата и интелектуалната сфера на личността.

Извънкласните и извънучилищните дейности претърпяват в най-новата история на България етапи на значително развитие през периода след 1944 г. до 1990 г. и упадък след това. Като причини могат да се изтъкнат начинът на живот, образователните реформи и промяната във виждането на обществото и държавата за тях от важни форми на обучение и възпитание към занятия с второстепенно значение оставени

---

³ Попов, Атанас. (1994). Извънкласна и извънучилищна дейност с учениците. Благоевград, УИ „Неофит Рилски”.

⁴ Грудева, Маринела И. (2004). Педагогика на извънучилищната дейност: Състояние, проблеми, модели. Варна, Офисно-печатна база при ТУ Варна.

на самоинициативата на отделни ентузиаста, въпреки големите успехи и доказаните ползи за развитието на децата и учениците.

Съществуват редица проблеми във връзка с извънкласната и извънучилищната дейност по музика. Необходимо е да се вземат сериозни мерки за тяхното възстановяване и подпомагане, но това не би могло да стане без промяна в приоритетите, без възстановен авторитет на предмета Музика в Общообразователното училище, без подкрепата на държавата и институциите, които се грижат за образованието и възпитанието на бъдещите поколения.

ГЛАВА ВТОРА. Изпълнителската дейност като основна музикална дейност на учениците от начална училищна възраст

2.1. Съдържание и същност на изпълнителската дейност по музика на учениците от начална училищна възраст в българското общообразователно училище и в извънучилищни дейности

Изпълнителската дейност по музика на учениците се приема като основна дейност в клас и в извънкласни и извънучилищни дейности. Това е така тъй като тя е изключително достъпна. Чрез нея децата могат да преживеят непосредствено и активно музикално-художествения образ заложен в музикалните произведения, като същевременно развиват редица музикални способности.

2.1.1. Музикално-изпълнителската дейност на учениците от начална училищна възраст

Музикално-изпълнителската дейност на учениците притежава отличително своеобразие. То произтича от редица особености, сред които най-съществена от всички е възрастовата специфика, която определя поведението на учениците спрямо психологическите им характеристики. Музикално-изпълнителската дейност на учениците **в общообразователното училище** се изразява чрез пеене, свирене на детски музикални инструменти, изпълнение на музикални игри и музикално-ритмични движения (Огненска, 1995)⁵. Те притежават общи черти, както и индивидуална характеристика като вид дейност. Също така могат да имат и различни цели и задачи.

Разграничават се специфични качества необходими в сферата на детското музикално творчество за различните видове изпълнителски

---

⁵ Огненска, Николина А. (1995). Теория и методика на музикалното възпитание: в общообразователното училище. Благоевград, ВПИ „Неофит Рилски“.

дейности - пеене, свирене (с детски инструменти или други музикални инструменти), музикални игри. Могат да бъдат необходими и специфични качества в зависимост от формите на музициране – солово и ансамблово. При различните форми на обучение и възпитание в областта на музиката, в рамките на общообразователно училище, специализираното музикално училище, извънкласните и извънучилищни дейности, се формират различни качества.

2.1.2. Певческа дейност

Певческата дейност представлява „сложен психологически и физиологически процес, който изисква съзнателност, умствена активност и наточеност, това е силно дисциплиниращ процес” (Николова, 2004: 65)⁶. Дълго време тя е преобладаваща в урока по музика. Б.Тотев и колектив, разглеждат певческата дейност в два плана: във връзка с моментното изпълнение на песните и в аспекта на продължителното развитие на способности чрез нея (Тотев и кол., 1975)⁷.

Според Г. Стоянова **целта** на тази дейност е „формиране на певческата култура на съвременния човек” (Стоянова, 1985: 21)⁸. Понятието „култура на пеене” е комплексно по своята същност и съдържа аспекти, които отразяват многостранния му характер: естетически, музикално-художествен; физиологически; психолого-педагогически; социологически, музикално-развиващ; методически аспект (Стоянова, 1985). Като част от основните задачи могат да се изтъкнат следните: формиране на интерес към музиката и песента, получаването на знания свързани с опазване на гласа, развитие на гласа, формиране на певчески умения и навици, развитие на музикалните способности на учениците.

Т. Кушева подчертава, че във всяко изпълнение на песен от учебния репертоар трябва да има стремеж за емоционално художествено пресъздаване, за музициране. Това от своя страна означава, че е необходимо да се овладеят различни изразни средства, жанрови особености и певчески навици (Кушева, 2010: 37)⁹. В настоящата разработка се разглежда позицията за отношение към детското детската

---

⁶ Николова, Емилия Ст. (2004). Методика на музикалното обучение за предучилищна възраст. София, Никс принт.

⁷ Тотев, Б., Г. Стоянова, Г. Гайтанджиев, Е. Заякова, М. Попова, Св. Кръстева. (1975). Пеене и музика: Ръководство за учителя на първи клас на ЕСПУ. София, Народна просвета.

⁸ Стоянова, Галина. (1985). Певческата култура на учениците. София, Народна просвета.

⁹ Кушева, Тодорка. (2010). Начално музикално възпитание. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски”.

певческа дейност като пълноценен вид художествено творчество, притежаващо в своята същност определени специфики.

Певческата дейност отговаря за развитие личността на детето в различни сфери. При правилното ѝ провеждане певческите навици водят до подобряване функциите на гласовия апарат и като резултат - значително по-ясна дикция и подобро дишане. Благодарение на взаимодействието на музиката с текста на песните се осъществява силно възпитателно въздействие (нравствено, патриотическо, екологическо). Осмислянето на новите думи и обсъждането на текста във връзка с теми от околната действителност има не само познавателен ефект, но и повишава значително езиковата им култура.

2.1.3. Изпълнителски дейности свързани с детски музикални инструменти, музикални игри и музикално-ритмични движения

2.1.3.1. Свирене на детски музикални инструменти

Свиренето на детски музикални инструменти се въвежда в урока по музика в българското общообразователното училище вследствие най-вече на влиянието на Карл Орф и неговата система за музикално възпитание. Благодарение на тези занимания се развиват музикални способности, но и редица качества като: наблюдателност, творческо въображение, самостоятелност, организираност, концентрация, дисциплина, толерантност към другите, които правят дейността значима за възпитанието на учениците.

Възможностите за разширяване обхвата на въздействие от работата с детски музикални инструменти, както и приложението на придобитите умения и способности върху други изпълнителски дейности, правят тези дейности особено ценни. Това е така, защото едновременно с положителните ефекти от тези активности, те внасят допълнително разнообразие в музикалната работа с деца, които обикновено трудно задържат вниманието си върху един обект или дейност за по-дълго време.

2.1.3.2. Изпълнение на музикални игри с движения

Комплексното развитие на личността на детето чрез играта я е направило незаменим помощник в обучението и възпитанието на децата в предучилищна и учениците от начална училищна възраст. Създаването на условия, при които учениците с охота и старание в името на играта възприемат нови знания и умения, както и постепенното им надграждане, са важна част от многостранния обseg на играта в обучението на учениците. Музикалните игри подпомагат изпълнителските дейности. Те осъществяват своеобразен преход от „игрова към познавателна

мотивация” (Петрова, 1994: 3)¹⁰. В тях се използват вече усвоени музикални знания, които са подбрани в зависимост от правилата и условията на играта и целите на обучението.

2.2. Творчеството при обучението по музика в общообразователното училище

Представянето на музикално-изпълнителската дейност на децата и учениците като вид творчески процес налага разкриването на своеобразието на творчеството в областта на изкуството, в частност на музикалното изкуство, както и на характерните особености на детското творчество.

2.2.1. Същност и съдържание на творчеството

Различията в определенията относно това какво е творчество могат да бъдат търсени в зависимост от поставената гледна точка и граници на понятието: то е изследвано като процес, продукт или посредством личността на твореца. В едни случаи разглеждано в по-тесен или по-широк смисъл, творчеството може да приеме различни форми.

Критериите по които се определя дали даден продукт е резултат от творческа дейност в дадена област, обикновено са във връзка със значимостта на този продукт за обществото. Неговата стойност може да бъде икономическа, художествена и пр., или дори да се осъзнае в последствие.

За развитие на разбирането на понятието за творчество допринасят редица учени като Е. Торънс, Дж. Гилфорд, Л. Виготски, Г. Пиръв, К. Роджърс, Я. А. Пономаръв, А. Браун, В. Каган и др. Те изследват различни фактори, особености, компоненти, елементи и др., от които зависи творчеството като предлагат свои модели за предсказване, изследване и развитие на продуктите на творчеството, на дейността като процес или на творческата личност.

2.2.2. Творчеството на децата

Множество автори са единодушни, че положителното въздействие на творчеството върху личността го превръща в едно от предпочитаните средства за обучение и възпитание на деца. То притежава такова влияние, което спомага за разгръщане потенциала на всеки по специфичен начин като отключва за растеж индивидуални характеристики и заложби. Изключително мощни двигатели, които водят

---

¹⁰ Петрова, Елка. (1994). Актуалността на дидактичната игра. Предучилищно възпитание, (7/8): с. 3-7.

детето напред в неговото развитие са и самочувствието, самостоятелността и разкрепостяването на личността, които съпътстват творческия акт. Наблюдателност, инициативност, целеустременост са също сред качествата, които се възпитават благодарение на творчеството¹¹. Затова, въпреки че не всеки човек притежава творчески способности е изключително важно те да бъдат търсени и формирани у всяко дете, и да не се допусне да закърнеят, ако присъстват у някое от тях (Пиръов, 1984)¹².

Спецификата на детското творчество е провокирана от самобитния начин на мислене, чувствителност, психични характеристики, опитност, от темите, вълнуващи децата в съответния възрастов период и др.

Тъй като детската личност в този периода на началната училищна възраст не е завършена и цялостна, няма и достатъчно натрупан опит, който трябва да стои в основите на творческия процес – продукта от него често не може да притежава художествените характеристики на продукта осъществен от оформения артист, изграждал се с години упорит труд. За това от важност за детето е не толкова резултата от творческата дейност и това дали продукта представлява ценност за света, колкото от значение е процеса на творчество, както и откритието, до което детето достига в неговия ход. Основният смисъл на детското творчество през разглеждания етап е чрез него детето да прави творчески опити, да се стреми да дава най-доброто от себе си и целенасочено да усъвършенства своя потенциал.

2.2.3. Творчеството в обучението по музика на учениците от начална училищна възраст

Имайки пред вид сензитивните периоди в растежа на децата Св. Кръстева посочва, че творческите музикални опити на учениците от **начална училищна** възраст благоприятстват до голяма степен за приобщаване на детето към изкуството като цяло.

Принос в изучаването на творческото музикалното развитие на деца имат Н. Ветлугина, М. Блинова, Г. Терасов, Б. Теплов, Л. Виготски, К. Орф и др. Проблема в България разработват Св. Кръстева, Г. Стоянова, А. Атанасова, Ф. Павлов, Д. Колев. Заслуги имат и Д. Христов, Б. Бочев, Н. Николов, Б. Тричков и др.

---

¹¹ Вж. също Терзиева, А. (1984). Творческите прояви на учениците в процеса на музикалното възпитание в трети клас на ЕСПУ. - В: Въпроси на обучението по музика, Ч. 7. София, Народна просвета. с. 57-67.

¹² Пиръов, Генчо (1984). Творчество и развитие. В: Въпроси на обучението по музика, Ч. 7. София: Народна просвета: с. 48-56.

Необходимостта от творческо осмисляне на музикалния материал и поощряване активността на всеки ученик се подчертава за първи път в учебните програми по музика от 70-те години¹³ (Кръстева, 1976)¹⁴

Според Г. Гайтанджиев „развитието на музикално-творческите способности играе роля на главна, обобщаваща, комплексна по своя характер „висша” задача на музикалното възпитание” (Гайтанджиев, 1980: 47)¹⁵.

В. К. Белобородова разграничава два вида творчество: сътворчество, което се изразява чрез изпълнение на песен и възприемане на музикално произведение и продуктивно творчество, при което се получава като продукт от творческата дейност нова песен, танц или съпровод на детски музикални инструменти (Белобородова, 1975)¹⁶.

Д. Колев обобщава основно два подхода свързани с цялостната концепция за развитие на детските музикалнотворчески способности. Тенденциите според него са две:

1. Музикално развитие, при което творчеството е основен двигател в трите основни музикални дейности.

2. Музикално развитие, при което творчеството е основен двигател в продуктивната дейност (Колев, 1995: 13)¹⁷.

Г. Колев изтъква, че детското музикално изкуство, макар и да няма онази стойност на „голямото изкуство” е незаменимо при **възпитанието** на децата. Според него: „творческото музикално развитие на децата е ключа към тяхното духовно и интелектуално развитие” (Колев, 1995: 5).

Развиващите функции на творческите музикални занимания се изразяват по своеобразен начин в зависимост от конкретните **дейности**, формите на обучение и възпитание, както и от образователната среда, в която се намира детето. „В общообразователното училище музикалнотворческата дейност се осъществява при трите изпълнителски

---

¹³ Прилагането на творчески дейности в часа по музика не е чуждо на българските педагози още от началото на ХХ век¹³. Вж. по темата Витанова, Л., Гайтанджиев, Г. (1975). Музикалното възпитание в българското училище (Исторически очерк). С., Наука и изкуство.

¹⁴ Кръстева, Светла. (1976). Някои проблеми на приложение на реформата на обучението по пеене и музика: Проблеми на планиране на учебната работа по пеене и музика. В: Въпроси на обучението по пеене и музика, Ч. 5. София: Народна просвета: с. 100-114.

¹⁵ Гайтанджиев, Генчо Ст. (1980). Масовото музикално възпитание: Принципи, идеи, проблеми. София, Народна просвета.

¹⁶ Белобородова, В. К. (1975). Музыкального воспитания школьников. Москва, Педагогика.

¹⁷ Колев, Йордан. (1995). Творческо музикално развитие на децата от предучилищна и начална училищна възраст. София, УИ „Св. Климент Охридски”.

дейности (пеене, свирене, танцуване) и по специфичен начин при възприемане на музика” (Огненска, 1995: 217).

2.2.4. Музикалното изпълнителство като творческа дейност

В практиката е възможно отъждествяване на термините изпълнение и интерпретация¹⁸. Р. Драганова се дистанцира от това разбиране като изтъква разделението на термините в различните езици чрез използването на отделни описания (Драганова, 2007)¹⁹. Тъй като цел на изпълнението в идеалния случай е интерпретацията, в настоящата разработка приемаме двата термина - „изпълнение” и „интерпретация” за еднозначни при определени условия.

Изпълнението на музикалното произведение е необходимо, за да се въплъти в звук композиторското решение. Както пише А. Коралов: „без изпълнителското майсторство, художественият образ остава потенциална, но нематериализирана духовна ценност” (Коралов, 1989: 12)²⁰. Тъй като това е процес последвал композирването, пресъздаването на произведението може да бъде възприето като възпроизвеждане, т.е. като вторичен акт подчинен спрямо композиторския. По своята същност, обаче този процес е също толкова пълноценен в творческо отношение, макар и специфичен, различен от композиторския акт. Творческият синтез, който осъществява изпълнителят чрез интерпретацията при анализа на заложените посредством партитурата музикални идеи, пречупени през собственото му виждане, е това „ново” и „оригинално”, което може да превърне едно изпълнение в творчество.

Изводи

Като специфичен процес, изпълнителската дейност на децата има важно място в обучението по музика. Тя е достъпна, обичана от учениците и дава възможност за активно, непосредствено общуване на учениците с музикалното изкуство. В **Общообразователното училище** изпълнителска дейност в часа по музика се осъществява при пеене, свирене с детски музикални инструменти, изпълнение на музикално-ритмични движения и дори при музикални игри. При всяка една от посочените разновидности на изпълнителската дейност се развиват комплексно музикални способности, натрупват се музикално-слухови

---

¹⁸ По въпроса вж. още Коралов, Андрей Е. (1989). Художественият метод в музикално-изпълнителското творчество. София, Музика. с. 31.

¹⁹ Драганова, Росица Сл. (2007). Музицирането: Аспекти. София, Институт за изкуствознание, БАН.

²⁰ Коралов, Андрей Е. (1989). Художественият метод в музикално-изпълнителското творчество. София, Музика.

представи, формират се умения и навици, както и редица характерни качества в зависимост от поставените цели и задачи за всяка от тях.

Певческата дейност се възприема като основна при обучението по музика в общообразователното училище. Също така тя е най-широко застъпена като извънкласна и извънучилищна дейност чрез вокалната група. Основните цели тук са свързани с придобиването от учениците на знания за собствения певчески глас, изграждането на отношение към пеенето и песента. Като основни задачи се открояват оптималното развитие на детския глас и същевременно неговото съзнателно опазване от страна на учениците в процеса на работа. Чрез тази дейност в резултат на взаимодействието на музиката с текста се оказва и възпитателно въздействие; усъвършенстват се мисловните процеси, подобрява се езиковата култура, коригира се дикцията.

Свиренето с детски музикални инструменти разширява представите на учениците във връзка с осъзнаването на тембровото многообразие в музиката. По този начин се усъвършенстват двигателни умения, развиват се наблюдателност, прецизност, концентрация, дисциплина, толерантност и др. Формираните умения са в състояние да се приложат в редица други музикални дейности (например певческата), както и в извънмузикални.

Преимствата на музикалната игра в обучението на учениците е в използването ѝ главно като средство за отмора. Активизирането на вниманието в името на играта дава възможност за приложение на знанията и уменията в нова ситуация. Забавните обстоятелства на свой ред носят радост като едновременно с това спомагат за усъвършенстването на различни способности и умения и по този начин се стимулира **изпълнителската дейност**.

Положителното въздействие на творчеството върху личността го прави изключително важно средство за обучение и възпитание особено в сензитивен период като началната училищна възраст. За творчество на учениците (в Общообразователното училище) във връзка с изпълнителски дейности по музика се счита даването на предложения за начина на изпълнение на песните. Тук се имат предвид главно идеи относно избора на динамика, шрихи, темпо, акомпанимент с детски музикални инструменти, изпълнение на подходящи музикално-ритмични движения. Основният смисъл на тези детски опити е в цялостното стимулиране на учениците, в провокиране на тяхната инициативност и творчески потенциал; важен е не толкова продуктът от дейността, колкото самия процес.

Условията, при които се осъществяват изпълнителските дейности в часа по музика в Общообразователното училище правят

изключително трудно това обучение. Тук групите са многобройни, в тях участват всички ученици без оглед на музикални способности, отделя се малко време за индивидуална работа, може да липсва дисциплина или добра мотивация. От друга страна **извънкласните и извънучилищни дейности**, в които са застъпени изпълнителски дейности, разширяват възможностите за обучение и възпитание в по-творческа и атрактивна обстановка.

ГЛАВА ТРЕТА. Детската вокална група „Сладурите” – форма на извънучилищна дейност

3.1. Сведения за дейността на ДВГ „Сладурите”

Вокална група „Сладурите” е форма на извънучилищна дейност, в която се обучават деца и ученици в начална училищна възраст, от различни класове и училища на територията на Община Дупница, Община Крайници и Община Сапарева Баня. През годините, в които вокалната група осъществява своята дейност, се сформира сплотен детски колектив. Нейните многобройни изяви и носят голяма популярност.

Извънучилищната форма по музика ДВГ „Сладурите”²¹ се създава през есента на 2008 г. Децата не са подбирани спрямо музикалните си способности, но при техния прием е отчетено наличие на потенциал за развитие.

В експерименталната извънучилищна дейност²² взеха участие общо петдесет и три деца, като в момента те са тридесет и две, разпределени в две групи. В основната група петт деца от начална училищна възраст („Големите сладури”), а в подготвителната по-малките („Малките сладури”). Двете групи се обединяват за някои общи изпълнения на концерти като Вокална група „Сладурите”.

Експерименталната форма за извънучилищно обучение, обект на тази разработка, притежава характерните особености на вокална група. Освен изпълнения на песни, в рамките на дейността ѝ, за да се допълни и обогати педагогическия процес, се включват и други любими музикални дейности като музикални игри, свирене с детски музикални инструменти, изпълнение на танцови движения²³. В учебния процес се използват

---

²¹ ДВГ е съкращение, което се използва в разработката със значение на детска вокална група.

²² В изложението се има пред вид периодът от създаването до края на учебната 2011/2012 г.

²³ Трудностите при тяхното провеждане в клас произтичат от няколко насоки – липса на необходимата база: на инструменти (пиано, акордеон, детски музикални инструменти, електронни клавишни инструменти); невъзможност за използване на съвременни

счетания от традиционни и иновативни методи, творчески и игрови подход, активни и интерактивни методи на обучение като същевременно се придобиват знания и умения за музиката и нейното изпълнение.

Структурата, учебното съдържание и учебният план са експериментални и са разработени спрямо възрастовите особености, музикалните заложби, интереси на учениците във връзка с целите и задачите поставени за тяхното обучение.

3.2. Същност и съдържание на извънучилищната дейност ДВГ „Сладурите”

Педагогическата форма на работа установява елементите (компонентите) на педагогическия процес (цел, задачи, съдържание, методи, средства на обучение) и определя тяхното място (структура). По този начин се гарантира оптималното действие и взаимодействие.

3.2.1. Планиране на обучението в ДВГ „Сладурите”

От съществено значение при планиране обучението в детската вокална група е изготвяне характеристиката на цялостното състояние на групата в началото на учебната година. Това включва определяне наличието на знания и умения в областта на музиката у участниците, диагностика на техните музикални способности, както и гласовите характеристики на всеки от тях ²⁴. Съобразявайки се с тази характеристика и в съответствие с поставените основни цели и задачи, определям стратегията за развитие на учениците (за период от една година) ²⁵. Прави се също така анализ на личностните особености на участниците в групата и се определя индивидуалната линия за развитие

технически средства; неудобни стаи; голям брой ученици в паралелките. От най-голямо значение, обаче е липсата на достатъчна квалификация на учителите-музиканти, имайки се пред вид необходимостта от продължителното им обучение. Практиката, която напоследък се среща - запознаването на бъдещите преподаватели с музикалното изкуство в опит да се овладеят основите му едва по време на следването, във възраст, в която това се превръща в един изключително бавен и труден процес, подлага на съмнение подготовката им. Самата същност на това изкуство изисква години на усъвършенстване. За да се получат реални резултати в музиката е нужно натрупване на значителен опит, знания и умения, за да се достигне до разбиране. Тези липси са налице особено при началните учители и неспециалистите, които дръзват да преподават музика като се надяват да се самообразоват в самия процес на преподаване. Главният проблем е, че музика може да се учи само от музикант с опит, който обича това изкуство.

²⁴ Вж. критерии на изследване

²⁵ При записване за участие, желаещите да постъпят в групата изпълняват песен по избор (или част от песен) и възпроизвеждат кратка ритмична комбинация (с пляскане или с детски музикален инструмент), която се задава от ръководителя. Децата и учениците могат да се включват по всяко време на годината.

на всяко дете (поставят се индивидуални цели и задачи). Към изработването на единна стратегия се отнася и изготвянето на прогноза и набелязването на обща насока на развитие. (Вж. фиг. 1)

Фигура 1. Детската вокална група „Сладурите”

Груповата форма на обучение предлага редица благоприятни възможности за многопосочно въздействие. Благодарение на колективните занимания по-малките ученици се вдъхновяват от примера на по-големите; по-напредналите помагат на децата с по-скромни качества, а провокирането и споделянето на множество положителни емоции заедно с другите участници дава допълнителна мотивация. Средствата и подходите за педагогическо въздействие също се разширяват – може да се осъществи широк възпитателен ефект, както и да се приложат игрови подходи (чрез музикални игри), интерактивни методи и др., които подпомагат учебния процес и му дават допълнителна творческа насоченост. Внимателното наблюдение върху всеки един от участниците ме насочи към индивидуален подход, който да компенсира необходимостта от придържане към възприетата обща стратегия за развитие.

Анализите по отношение общото състояние на групата са необходими и за да се състави репертоар за колективно изпълнение. Репертоарът е съобразен с гласовите и изпълнителски възможности на малките певци на етапа на който се намират в своето развитие. От друга страна е важно той да съдържа певчески и изпълнителски задачи, преодоляването на които води до желания напредък²⁶.

²⁶ Вж. Приложение 3

3.2.2. Методология за организация и провеждане на музикално-възпитателния процес в ДВГ „Сладурите”

Изготвянето на план за провеждане на занятието е задължителен елемент от подготовката. В него се включват целите и задачите предвидени за съответния час, методите на работа, упражненията за разпяване, вида и характера на всички застъпени дейности (изпълнителски дейности, творчески дейности, музикални игри). Дейностите се разпределят като се редуват. В центъра на занятието съм поставила дейността или задачата, която изисква най-голямо внимание. Тъй като времето е твърде ограничено (един астрономически час) от значение за ефективното провеждане на обучението е да осъзнавам като ръководител какви знания и умения формирам във всеки момент. Осъществяват се връзки и с предишни занятия, за да се постигне постепенно надграждане.

По отношение организацията и провеждането на процеса на обучение в ДВГ „Сладурите” като извънучилищна форма по музика, се използват традиционни и иновативни методи. Като традиционни се възприемат: практическите (упражнение), подражателни (в това число се включва и игровия метод), словесни (беседа, обяснение), нагледни (демонстрация, моделиране). За иновативни се считат интерактивните методи на обучение, които все още не са навлезли масово в обучението по музика. Те могат да си взаимодействат в система или в някои моменти да преобладава някой от тях, в зависимост от дейността, която се извършва. При работата с учениците в експерименталната форма за извънучилищна дейност не се акцентира върху интерактивните методи; считам, че те са една възможна алтернатива. На преден план в занятията се извежда музиката и нейното осъзнато изпълнение като най-силно въздействащ и значим фактор за обучение.

3.3. Формиране на изпълнителски умения у децата при обучение в ДВГ „Сладурите”

Изпълнителските умения у децата в ДВГ “Сладурите” се формират при осъществяване на изпълнителските дейности пеене, свирене с детски музикални инструменти и изпълнение на музикално-ритмични движения.

3.3.1. Певческо развитие на децата от ДВГ „Сладурите”

Певческото развитие на участниците в извънучилищната форма е комплексно. То обединява (координира) отделните компоненти на

вокално-педагогическия процес – правилно звукообразуване ²⁷, артикулация, развитие на музикални способности и изпълнителски умения.

В основата на практическите умения и целият певчески процес стои превръщането му в поредица от навици (дишане, звукообразуване, използване на певческите резонатори, формиране на вокалите и т.н.). Те се създават последователно като се цели овладяване на начални умения и съответно постигане на известно автоматизиране при приложението на първостепенни певчески принципи преди да се добавят нови изисквания.

Усвояването на различни елементи, необходими за поставяне основите на правилна певческа постановка става чрез постепенно надграждане. Тези елементи се представят на вниманието на учениците и отделно, и комплексно. При комплексното им представяне може да се отдаде предимство на различни елементи в различните занимания, в зависимост от специфичните цели и задачи, набелязани за всяко занимание (във връзка с работата по песни от репертоара). В своята работа аз ги степенувам по важност и във връзка със специфичните трудности, които имат конкретните ученици. На всяко занимание се прави преговор и се добавят нови знания и умения към вече усвоените. Същевременно на участниците се поставят слухови задачи, които да активизират мисленето им (процесите наблюдение, анализ, сравнение, абстрахиране, обобщение). Важен момент е избягването на дидактизиране на целия процес като упражненията се съчетават с игрови подход.

От съществено значение е да се търси баланс при даването на нови знания, усъвършенстването на умения и решаването на творчески задачи като се има предвид етапа, на който се намират децата в своето музикално развитие, както и етапа, на който се намират песните в процеса на изучаване.

Овладяването на правилна техника на звукообразуване от страна на децата цели да предпази гласовете им от умора и да изтъкне на преден план специфичните характеристики на детския глас - неговата лекота и звънност.

Повлияването на качеството на изпълнение вследствие на различни **психологически фактори** на малките певци провокира търсенето на ефективни начини за преодоляване на безпокойството, на

---

²⁷ Звукообразуването е цялостен процес, в който си взаимодействат всички негови компоненти: дишане, резониране, формиране на звука (на вокалите и съгласните звукове и т.н.). В методиката тези фактори се разглеждат и поотделно и във взаимовръзка.

средства усилващи концентрацията на певците и подпомагащи придобиването на по-добро самочувствие.

3.3.2. Развитие на базови изпълнителски качества у учениците при работа с ДВГ „Сладурите”

Формирането на изпълнителски качества е бавен и продължителен процес. От една страна е необходимо да се постигне развитие на индивидуални умения, от друга – на колективни умения. При обучението в ДВГ „Сладурите” се формират умения в трите изпълнителски дейности: пеене, свирене с детски музикални инструменти и изпълнение на движения. Развиват се музикални способности.

Формиране на изпълнителски качества по отношение изпълнението на песни

Колективното изпълнителство при участие в детска вокална група налага натрупването на знания и умения специфични за този вид музициране. Най-необходими за началния етап от певческото развитие са следните умения:

- Вслушване в общата звучност;
- Създаване на добра артикулация;
- Адекватно реагиране на указанията и жестовете на диригента;
- Синхронизиране на пеенето със съпровода;
- Работа с микрофон;
- Изпълнение на ансамблови и солови певчески задачи;
- Оценяване на свое и чуждо изпълнение;
- Изразяване на емоционално отношение към музикалнообразното съдържание на песните;
- Да изпитват удоволствие и радост от музицирането;
- Развиване на умения за интерпретация на песни.

Развитие на умения във връзка с изпълнението на съпроводи с детски музикални инструменти

Дейността „свирене с детски музикални инструменти” развива у учениците редица изпълнителски качества, част от които съответстват на тези, посочени във връзка с усъвършенстване на певческите им умения. Това са уменията:

- Вслушване в общата звучност;
- Изпълняване на колективни и солови задачи;
- Оценяване на свое и чуждо изпълнение;

- Адекватно реагиране на указанията и жестовете на диригента;
- Изразяване на емоционално отношение към музикалнообразното съдържание на песните;
- Да изпитват удоволствие и радост от музицирането.

Към тях прибавяме следните:

- Спазване на елементарните изисквания във връзка с използването на детски музикални инструменти – постановка за свирене;
- Постигане на синхрон и баланс при изпълненията на съпровода;
- Съобразяване с характера на музиката при подбора на съпровождащи инструменти – това е умение, което предполага творческо отношение;
- Използване на разнообразни и оригинални варианти за съпровод – творчески подход.

Това, че част от уменията, които се изискват при изпълнение на песни съвпадат с тези при акомпанимент с детски музикални инструменти означава, че по този начин се дава възможност за по-устойчивото им овладяване от учениците, тъй като се осмислят по нов начин.

Формиране на двигателна култура

Като очакван резултат от обучението се предвиждат учениците да придобият следните умения:

- Изпълнение на определените танцови движения ритмично и в синхрон;
- Пресъздаване чрез движенията характера на песните;
- Прилагане на свое лично отношение към музиката изразено чрез движенията на тялото (жест и мимика);
- Проявява на толерантност към изпълнението на другите участници;
- Формиране на умения за импровизиране на музикално-ритмични движения съобразно съдържанието на изпълняваната песен.

3.4. Анализ на резултатите от изследването

Контролният експеримент се проведе през учебната 2011/2012 г. Резултатите са изразени в единайсет таблици и тридесет и две диаграми, като са обвързани с експерименталния период на същата учебна година. Определени са три вида критерии, съдържащи групи от специфични показатели, които имат качествени измерения.

3.4.1. Първи критерий – „Качество на певческия глас”

Първият критерий, по който се разглежда развитието на учениците е „Качество на певческия глас”. Първият показател във връзка с този критерий е „Тонов диапазон”. Две трети е броят на учениците, които в края на експеримента увеличават диапазона си с тон и половина до два тона и половина в сравнение с началния период, което се приема за значителен напредък. Вторият показател на първи критерий е „Изследване силата на гласа”. При голяма част от учениците силата на гласа нараства в края на експерименталния период, но въпреки това гласът на почти половината от общият брой на децата, е определен като средно силен. Очаква се при по-продължително обучение и с израстването на децата тази тенденция да продължи. Третият показател по отношение критерий „Качество на певческия глас” е „Тембър”. В края на експеримента тембърът на учениците се променя, за да придобие специфични характеристики - ясен и звучен тембър или мек и плътен тембър. Само две деца остават с тежък и груб тембър.

3.4.2. Втори критерий – „Слухово и метроритмично развитие”

Вторият критерий е „Слухово и метроритмично развитие”. Първият показател, който се изследва по отношение на него е „Качество на интониране”. В края на експеримента се установява, че повече от половината ученици (девет деца или 60%) започват да интонират точно дори в крайните области от техния диапазон, което най-вероятно се дължи на проведеното обучение. Вторият показател е „Качество на изпълнение на метроритъм”. За тази цел учениците се разделят условно в групи в зависимост от това дали успяват да изпълнят с детски музикални инструменти вярно кратка ритмична комбинация. Групите са три като в тях се включват децата, които пресъздават комбинацията при едно, две или три прослушвания. Броят на тези, които изпълняват задачата още при първото изпълнение нараства от една трета до почти три четвърти от общия брой на участниците. След експериментът се установява, че вече не е необходимо метроритмичната задача да се изпълнява три пъти за нито един ученик.

3.4.3. Трети критерий – „Качество на изпълнителските дейности”

Третият критерий е „Качество на изпълнителската дейност”. Първият показател е „Изразителност на пеене и артистичност”. В края на експеримента почти половината от децата се описват като артистични

и изразяват отношението си към музиката. Сравнително голям е броят на децата използващи жест и мимика при изпълнение без да се определя тяхното пеене за особено изразително (около една трета от общия брой в края на експеримента). Само едно дете се посочва като изпълняващо песни изразително, но без жестове и мимика, както и само две деца, без развитие по отношение този показател. Вторият показател е „Наличие на танцови умения”. Докато в началото на обучението повече от половината деца са статични, след експеримента почти три четвърти от тях показват значителен напредък в това отношение. Третият показател е „Артикулация”. В края на експериментът всички деца развиват уменията да артикулират добре и много добре. При Четвъртият показател – „Пресъздаване на динамиката” и Петият показател – „Правилно поемане на дъх при фразирание” се отчита задоволително подобрение, което се дължи на развитието на музикалната мисъл на учениците, на придобиването на навици и умения. Шестият показател е „Осмисляне на поетическия текст и откриване на връзка с реалния живот”. Почти половината от учениците придобиват уменията да откриват връзка между съдържанието на песните и реалния живот на хората, което се счита за задоволителен резултат.

Изводи

Детска вокална група „Сладурите” е колектив от ученици в начална училищна възраст, от различни класове и училища. В рамките на дейността ѝ се включват освен изпълнения на песни, но и други музикални дейности като музикални игри, свирене с детски музикални инструменти, изпълнение на музикално-ритмични движения, за да се допълни и обогати педагогическия процес. В учебния процес се използват съчетания от традиционни и иновативни методи, творчески и игрови подход, активни и интерактивни методи на обучение като същевременно се придобиват знания и умения за музиката и нейното изпълнение. Методиката по която се работи има поетапна структура като на всеки един от етапите се цели да се предизвика силна емоционална реакция. При разработване на песни вниманието се насочва не само върху техническото усъвършенстване, но и върху елементи от интерпретацията.

Основната трудност при обучението в детска вокална група е свързана с груповия му характер. За преодоляването на този проблем способстват старателно планиране и обмисляне на стратегия за развитието на учениците, както и на разработването на подходящ репертоар. Певческото развитие на участниците в извънучилищната

форма е комплексно. Изтъкват се на преден план специфични характеристики на детския глас, формират се вокални навици и умения.

При работата с учениците се осъществи педагогически експеримент, обхващащ учебната 2011/2012 г. Тяхното развитие се проследява спрямо предварително определени 3 вида критерии, съдържащи групи от специфични показатели, които имат качествени измерения. Резултатите са изразени в 32 диаграми и 11 таблици. Първият критерий е *Качество на певческия глас*. Негови показатели са:

- „Тонов диапазон”;
- „Изследване силата на гласа”;
- „Тембър”.

Вторият критерий е *Слухово и метроритмично развитие*. Показатели по отношение на него са:

- „Качество на интониране”;
- „Качество на изпълнение на метроритъм”.

Третият критерий е *Качество на изпълнителската дейност*. Във връзка с този критерий са определени следните показатели:

- „Изразителност на пеене и артистичност”;
- „Наличие на танцови умения”;
- „Артикулация”;
- „Пресъздаване на динамиката”;
- „Правилно поемане на дъх при фразирание”;
- „Осмисляне на поетическия текст и откриване на връзка с реалния живот” .

Анализът на резултатите от това изследване показват, че се отчита развитие у по-голямата част от учениците, което вероятно се дължи на проведеното експериментално обучение. Участниците, при които не се регистрира значителен напредък са тези, които поради едни или други причини не посещават често заниманията. По отношение на третия критерий *Качество на изпълнителската дейност* трябва да се изтъкне значителното повишаване постиженията на учениците при подпомагане изпълнението на песните или заданието от диригента.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С настоящата разработка се прави опит да се опише структурата на вокалната група като извънкласна и извънучилищна дейност за деца от 7 до 12 годишна възраст. Във връзка с работата с Детска вокална група „Сладурите” е представена стратегия за развитие на учениците, дадени са методически насоки на работа, конкретни примери и е подбран репертоар, чрез който участниците в експеримента се обучават. За да се осъществи подготовка, която е основана на приемственост, но и за да се удовлетворят потребностите на съвременните деца, се използва съчетание от традиционни и иновативни методи; придобиват се знания и умения за изпълнение на песните, а самия процес е стимулиран от игрови подход. Подробното разкриване планирането и организацията на педагогическия процес показва пътя, по който се постига развитието на изпълнителски умения при пеене, свирене с детски музикални инструменти и танцови движения, но също така има за цел представи практически опит, който да бъде от полза на учители по музика, имащи намерение да организират подобна дейност.

В следствие на работата си, стигам до извода, че при взаимодействието на различните дейности се допълва и обогатява педагогическия процес. Участието на разнообразни сензори и сетивни анализатори оптимизира целия процес, за да се придобият трайни знания и умения. Обръща се специално внимание на интерпретацията. Реализирането на връзки между различните форми и методи на работа са насочени да стимулират активното общуване на децата с музиката.

При работата в експерименталната форма се акцентира върху обучението без да се пренебрегва възпитателната страна. Заниманията с изпълнителски дейности в група могат да формират качества като търпение, самочувствие, развиват умения за работа в екип и още много други. Осмислянето на текстовете на детските песни и вникването в музикалнообразното съдържание носи допълнителни ползи за възпитанието на учениците.

Осъществяването на тази форма за извънучилищна дейност е една алтернативна възможност за обучение и възпитание чрез музика. Тя не може да докаже че е по-добра от други форми, но претендира да отговаря на нуждите на голяма част от съвременните деца в начална училищна възраст (с интереси към забавната музика) за активно общуване с музикалното изкуство в свободното време. Използването на детски музикални инструменти и танцови движения към преобладаващата певческата дейност в занятията на вокалната група не е нова идея. Включването на различни изразни средства при представянето

на песните разширява възможностите за творческа изява на учениците, засилва техния интерес и предизвиква вниманието на публиката. По този начин се демонстрира и своеобразна форма на синкретизъм в изкуството. Новото в случая е това, че при обучението се използват съчетания от традиционни и иновативни методи, игрови подход, активни и интерактивни методи на обучение като същевременно се придобиват знания и умения за музиката и нейното изпълнение.

В резултат от изследването биха могли да се направят следните основни изводи:

1. Благоприятно въздействие на извънкласните и извънучилищните дейности по музика върху децата и учениците, поставя въпроса за тяхното преоткриване и възстановяване.

2. Извънкласните и извънучилищни дейности по музика, в които са застъпени изпълнителски дейности, са естествено продължение на обучението по музика в училище и разширяват възможностите за обучение и възпитание в по-творческа, атрактивна и желана от учениците обстановка.

3. Вокалната група се превръща в най-популярната форма за извънкласна и извънучилищна дейност в началото на XXI в., тъй като значително намалява броят на инструменталните и хорови колективи, но и поради факта, че интересите на учениците са насочени предимно към забавната музика.

4. Изследване на литературата посветена на работата с детска вокална група установи че до момента в България не съществуват достатъчно задълбочени изследвания, статии и материали, които да описват методите на работа, принципа на организация на този колектив, примерни програми за работа и подходящ репертоар, въпреки, че в страната развиват дейност редица вокални групи с доказани успехи.

5. Развитието на изпълнителски умения при по-голямата част от учениците участващи в педагогическия експеримент е значително.

Експерименталното изследване се проведе през учебната 2011/2012 г. Резултатите са изразени в тридесет и две диаграми и единадесет таблици. Анализът на резултатите от трите критерия по които бяха изследвани участниците във вокалната група (Качество на певческия глас, Слухово и метроритмично развитие, Качество на изпълнителската дейност) показва, че у всички се наблюдават положителни промени, които се предполага че се дължат на проведеното експериментално обучение. При по-голямата част от децата/учениците развитието на изпълнителските умения е значително. Участниците, при които не се

регистрира значителен напредък са тези, които поради едни или други причини не посещават често заниманията. Това също ни дава основание да твърдим, че развитието на участниците се дължи преди всичко на активната музикална дейност в групата. По отношение третият критерий „Качество на изпълнителските дейности” трябва да се изтъкне значителното повишаване постиженията на учениците при подпомагане изпълнението на песните или заданието от диригента. Наблюдава се и повишаване на мотивацията за участие на учениците, което се изразява в увеличаване на присъствията като цяло.

6. Необходимо е да се вземат мерки за преодоляване стихийността при обучението във вокалната група, да се сподели натрупания опит.

Чрез проведеното изследване и получените резултати е постигната целта на настоящия труд – установяване развитието на изпълнителските умения при деца от 7 до 10 години чрез съчетаване на пеене, свирене с детски музикални инструменти и движения в извънучилищна форма на обучение по музика.

Настоящото изследване **доказва хипотезата**, че когато в извънучилищна дейност по музика се прилагат интегрирани занимания включващи пеене, съпровод с детски музикални инструменти, музикални игри и други творчески форми на работа, се развиват по-ефективно изпълнителските умения на учениците, което се потвърждава от резултатите.

В заключение могат да се направят следните **препоръки** към специалистите, решили да се занимават с извънучилищна дейност:

- да се поставят ясни и постижими цели във връзка с обучението на децата и учениците във вокалната група;
- да се подбира подходящ репертоар, съобразен с възрастовите особености и способностите на учениците;
- да се включват творчески дейности по време на заниманията;
- да се обръща специално внимание на игрите и игровия подход при работата във вокалната група.

Приноси на дисертационния труд

I. Приноси в теоретически аспект

1. Исторически преглед и анализ на извънучилищната дейност в България след 1990 г., който е продължение на прегледа направен до този период от Лиляна Витанова Сталева и Генчо Гайтанджиев.
2. За първи път в България се анализират взаимовръзките между различни явления и причините за пораждаването на специфични процеси в областта на колективните форми на обучение по музика, каквито са извънучилищните дейности.
3. Личен принос е изследването на проблема за същността, съдържанието, особеностите и значението на извънучилищната дейност по музика.
4. На основата на личния опит е разработена методология за организация и провеждане на музикално-възпитателния процес в детска вокална група чрез творческо интегриране на изпълнителските дейности и използване на иновативни подходи.
5. Разработен е инструментариум за изследване на изпълнителските умения у ученици участващи в детска вокална група.

II. Приноси в практически аспект

1. Разработената тема ориентира учителите как да организират работата във вокална група и в извънкласни и извънучилищни форми със сходен характер с участници от различна възраст.
2. Дават се практически насоки към учителите за разработване на сценарий и организиране на концертни изяви на вокална група.
3. Предлага се репертоар и се представят критерии за подбор на такъв в зависимост от възрастта и качествата на участниците.

Списък на публикациите, свързани с дисертацията

1. *Лобутова*, Магдалена. (2011). Творчеството на учениците по музика в извънучилищна среда. В: Музикално-образователни стратегии и практика в предучилищна, училищна и извънучилищна среда: Сборник доклади, София, 2011. София: Национален форум „Орфеева дарба” СУ „Св. Кл. Охридски” – ДИУУ, ФНПП: с. 50-54.
2. *Лобутова*, Магдалена. (2012). Извънкласните и извънучилищните дейности по музика в България – състояние и перспективи за развитие в началото на ХХІ век. В: Четвърта Балканска научна конференция „Науката, образованието, изкуството през ХХІ век”. Сборник доклади. Ч. 2, Благоевград, 30.09 – 01.10. 2012. СУБ - Благоевград: с. 60-67.
3. *Лобутова*, Магдалена. (2013). Предпоставки за въвеждане на интерактивни методи на обучение по музика. В: Четвърта национална конференция с международно участие Музикално-образователни стратегии и практика в предучилищна, училищна и извънучилищна среда: Сборник доклади, София, 2013. София: Национален форум „Орфеева дарба” СУ „Св. Кл. Охридски” – ДИУУ, ФНПП: с. 89-94.
4. *Лобутова*, Магдалена. (2013). Възможности за употреба на интерактивни методи при обучението по музика в общообразователното училище и в извънучилищни дейности. В: Четвърта национална конференция с международно участие Музикално- образователни стратегии и практика в предучилищна, училищна и извънучилищна среда: Сборник доклади, София, 2013. София: Национален форум „Орфеева дарба” СУ „Св. Кл. Охридски” – ДИУУ, ФНПП: с. 95-100.
5. *Лобутова*, Магдалена. (2013). Проблеми на работата с детска вокална група. В: Международна научна конференция „Изкуство и образование”: Сборник доклади, Благоевград 8-9 ноември 2013, Благоевград: УИ „Н. Рилски” Благоевград. /в печат/
6. *Лобутова*, Магдалена. (2013). Възпитателни възможности при обучението в извънучилищната дейности по музика. В: Научна сесия „Професионална подготовка на бъдещия учител за възпитателна работа, Благоевград 22 ноември 2013. /в печат/